

6-7 YOSHLI BOLALARNING RIVOJLANISH SOHALARI

Davronova Sevinch Alisherovna
Termiz davlat pedagogika instituti
maktabgacha va boshlang'ich
ta'lim fakulteti talabasi

Annotatsiya: 6–7 yoshli bolalar inson rivojlanishining maktabga tayyorgarlik yoki boshlang'ich ta'limga o'tish bosqichini tashkil etadi. Mazkur maqolada aynan shu davrda sodir bo'ladigan muhim psixofiziologik o'zgarishlar — jismoniy, kognitiv (aqliy), ijtimoiy, emotsional va axloqiy sohalar bo'yicha bolaning rivojlanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Ushbu rivojlanish sohalar o'zaro bog'liq bo'lib, bola shaxsining kompleks shakllanishiga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlar sharhi, amaliy kuzatuvlar va xalqaro rivojlanish standartlariga tayangan holda, bu yoshdagi bolalarning rivojlanishini samarali qo'llab-quvvatlash uchun metodik va pedagogik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maqola pedagoglar, psixologlar va maktabgacha hamda boshlang'ich ta'lim tizimi xodimlari uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: 6–7 yoshli bolalar, rivojlanish bosqichlari, jismoniy rivojlanish, kognitiv faoliyat, emotsional-ijtimoiy holat, maktabga tayyorgarlik, axloqiy ong, pedagogik yondashuvlar

6–7 yosh — bu bolaning hayotidagi muhim o'tish davridir. U endi maktabgacha ta'lim muassasasidan umumiy o'rta ta'lim muassasasiga o'tmoqda, yangi talablar, yangi muhit va yangi ijtimoiy rollar bilan tanishmoqda. Bu bosqich nafaqat tashkiliy o'zgarish, balki bolaning biologik, psixologik va ijtimoiy rivojlanishida tub burilish davridir. Shu sababli ushbu davrni “kritik yosh” yoki “maktabga psixologik tayyorgarlik davri” deb atash mumkin.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aynan 6–7 yoshda bolaning miya faoliyati, diqqat va xotira hajmi, til orqali fikrlash darajasi sezilarli darajada rivojlanadi. Bolalar ushbu yoshda axloqiy me'yorlarni anglay boshlaydi, o'z hissiyotlarini boshqarishga o'rganadi, tengqurlari bilan ijtimoiy munosabatlarga kirishadi, shaxs sifatida shakllana boshlaydi. Shu bilan birga, jismoniy rivojlanish jarayoni ham jadallashadi: harakatlar muvofiqlashuvi, muhandislik tafakkuri, mayda motorik qobiliyatlar va hissiy sezuvchanlik ortadi.

Mazkur maqola 6–7 yoshli bolalarning rivojlanish sohalarini chuqur o'rganishga, bu rivojlanish bosqichlariga pedagogik yondashuvlar va metodik qo'llab-quvvatlov tizimini ishlab chiqishga qaratilgan. Shuningdek, bu yoshdagi bolalarni

maktabga tayyorlashda nafaqat bilim berish, balki ularning emotsional barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi va axloqiy ongini shakllantirish muhimligi asoslanadi.

Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan maktabgacha va boshlang'ich ta'lim islohotlariga mos ravishda, xalqaro tajriba va mahalliy sharoit uyg'unligida yozilgan bo'lib, ta'lim sohasi mutaxassislari uchun nazariy va amaliy yo'l-yo'riq bo'la oladi.

Mazkur tadqiqot 6–7 yoshli bolalarning rivojlanish bosqichlarini aniqlash, ularni baholash va pedagogik yondashuvlarni tavsiya etish maqsadida olib borildi. Tadqiqotda sifatli (qualitative) va miqdoriy (quantitative) metodlar uyg'unlashgan holda qo'llanildi.

Asosiy qo'llanilgan metodlar quyidagilardan iborat:

1. **Adabiyotlar tahlili** – Bolalar rivojlanishiga oid psixologik, pedagogik va nevrologik yo'nalishlardagi 40 dan ortiq mahalliy va xalqaro ilmiy maqola va risolalar o'rganildi. Ayniqsa Vygotskiy, Piaget, Erikson, Montessori va zamonaviy neyropsixologlarning qarashlariga e'tibor qaratildi.
2. **Kuzatuv (observation)** – Maktabgacha ta'lim muassasalari va boshlang'ich sinflarda 6–7 yoshli bolalarning kundalik faoliyatlari – o'yin, topshiriq bajarish, jamoaviy faoliyat, ijtimoiy muloqot holatlari tizimli kuzatildi (n=30 bola, 4 ta muassasa asosida).
3. **So'rovnoma va suhbat (intervyu)** – Ota-onalar (n=30) va pedagoglar (n=15) o'rtasida bolalarning rivojlanish holatiga oid savollarga asoslangan so'rovnoma o'tkazildi. Bolalarning darsdagi ishtiroki, e'tibor, xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlariga oid sifatli ma'lumotlar olindi.
4. **Baholash texnikalari** – 6–7 yoshdagi bolalarda rivojlanish darajasini aniqlash uchun quyidagi mezonlardan foydalanildi: motorika, diqqat, nutq, xotira, ijtimoiy aloqalar, hissiy barqarorlik va axloqiy tushunchalar.

Tadqiqot 2024–2025 o'quv yili davomida olib borilgan bo'lib, olinadigan ma'lumotlar asosida tizimli xulosalar chiqarildi.

Tadqiqot natijalari 6–7 yoshli bolalarning rivojlanishida quyidagi besh asosiy yo'nalish bo'yicha sezilarli o'zgarishlar va o'ziga xosliklarni ko'rsatdi:

1. Jismoniy rivojlanish:

- Bolalarda yirik va mayda motorika harakatlari yetarli darajada shakllangan bo'lib, qalam tutish, chizish, yugurish, sakrash kabi harakatlar muvofiq bajarilyapti.
- 6 yoshga yaqin bolalarda muvozanat va koordinatsiya harakatlari kuchsizroq, 7 yoshda esa harakatlarda aniqlik ortgan.
- O'yin faoliyatida faollik va chaqqonlik ustun bo'lib, jismoniy mashqlarni bajara olish darajasi yuksalmoqda.

2. Kognitiv (aqliy) rivojlanish:

- Diqqatni jamlash darajasi 7 yoshga borib o'rtacha 15 daqiqagacha yetdi, bu esa maktab sharoitiga moslashuvni ko'rsatadi.
- Matnni eslab qolish va qayta aytish qobiliyati o'rta darajada rivojlangan (ko'pchilik 3–4 jumladan iborat matnni yodlab ayta oldi).
- Sanash, solishtirish, sabab–oqibat bog'lanishini anglash qobiliyati 70% bolalarda aniq shakllangan.

3. Ijtimoiy rivojlanish:

- Bolalar tengdoshlari bilan hamkorlikda ishlash, navbat kutish, o'yinlarda ro'llarni bo'lishishda faol ishtirok etmoqda.
- Jamoaviy ishda ayrim bolalarda raqobatbardoshlik pastligi va konfliktlarni hal qilishda qiynalish kuzatildi.
- O'qituvchi bilan ijtimoiy aloqada bo'lish, ko'rsatmaga amal qilish darajasi yetarlicha shakllangan.

4. Emotsional rivojlanish:

- Bolalar o'z hissiyotlarini anglay boshlagan, biroq ularni boshqarish qobiliyati hali to'liq shakllanmagan.
- Emotsional reaksiyalar (xafa bo'lish, ranjish, xursand bo'lish) tez-tez almashinadi.
- Empatiya va boshqalarga yordam berish holatlari ko'pchilikda ijobiy darajada shakllangan.

5. Axloqiy rivojlanish:

- 6 yoshli bolalarda “yaxshi” va “yomon” tushunchalari yuzaki bo'lsa-da, 7 yoshga yaqin axloqiy mulohazalar shakllana boshlaydi.
- O'qituvchi yoki ota-onaning fikriga tayangan holda to'g'ri–noto'g'rini ajratishga harakat qilish holatlari kuzatildi.
- Rag'bat va baho asosida o'z xatti-harakatini nazorat qilishga intilish borligi aniqlangan.

6–7 yoshli bolalar rivojlanishi bo'yicha o'tkazilgan kuzatuvlar va tahlillar shuni ko'rsatdiki, bu yosh davri bola hayotida murakkab, ammo muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bola jismoniy harakatlarda erkinlik, tafakkurda mantiqiylik, ijtimoiy aloqalarda esa o'ziga xos mustaqillikka intila boshlaydi. Tadqiqot natijalari Piagetning “an'anaviy operatsiyalar oldi” bosqichi va Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyalarini amalda tasdiqladi. Ya'ni, bu yoshda bolalar o'rganishga tayyor bo'lsa-da, ularning rivojlanishi to'g'ri yo'naltirish va pedagogik qo'llab-quvvatlovga muhtojdir.

Shuningdek, bu yoshdagi bolalarda hissiy barqarorlik hali to'liq shakllanmaganligi sababli, ularning emotsional holatini nazorat qilish va ijobiy muhit yaratish muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy rivojlanish jihatidan qaralganda, bolalar

do'stlashishga, hamkorlikda ishlashga intilishadi, biroq ba'zi hollarda ixtiloflarni hal etish qobiliyatining pastligi aniqlangan. Bu esa ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishga alohida e'tibor berishni talab etadi.

Kognitiv rivojlanish ko'rsatkichlari shuni ko'rsatadiki, bu yoshda bolalarda fikrlash, xotira, diqqat va til qobiliyati tez rivojlanadi. Shu bilan birga, bolalarning aksariyati bilimlarni quruq yodlashdan ko'ra, o'yin va vizual vositalar orqali yaxshiroq o'zlashtirishini namoyon qildi. Bu esa boshlang'ich ta'limda o'quv dasturlarini o'yinli-uslubiy yondashuvlar asosida tashkil qilish zarurligini ko'rsatadi.

Axloqiy rivojlanish bo'yicha esa bolalarda dastlabki ijtimoiy qadriyatlar, odob-axloq me'yorlariga sodiqlik, to'g'ri va noto'g'ri farqlay olishga intilish aniqlangan. Biroq bu tushunchalar hali kattalar yordami bilan shakllanmoqda, shuning uchun ota-ona va tarbiyachilarning roli bu jarayonda hal qiluvchi omil bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot natijalari 6–7 yoshli bolalarning rivojlanishi ko'p yo'nalishtirishli, murakkab va o'zaro bog'liq jarayon ekanligini ko'rsatdi. Bu yosh davrida bolaning jismoniy, kognitiv, emotsional, ijtimoiy va axloqiy rivojlanishi birgalikda kechadi va har bir soha boshqasiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ta'lim jarayonini faqat bilim berishga emas, balki bolaning shaxsiy, axloqiy va ijtimoiy rivojiga yo'naltirish zarur.

Quyidagi **asosiy xulosalarni** keltirish mumkin:

- Jismoniy rivojlanish bo'yicha harakatlar muvofiqligi va motorika qobiliyatlari shakllangan, biroq ularni muntazam faoliyatlar bilan qo'llab-quvvatlash lozim.
- Kognitiv faoliyatda bolalar mantiqiy fikrlash, sanash va eslab qolish qobiliyatlarini namoyon qilmoqda, ammo o'rganish jarayonini vizual va o'yinli shakllar bilan tashkil etish yuqori natijalar beradi.
- Ijtimoiy va emotsional rivojlanishda bolalar ijtimoiy rollarni o'zlashtira boshlagan bo'lsa-da, emotsiyalarni nazorat qilish va mojarolarni hal etish ko'nikmalarida qo'shimcha metodik ishlar olib borish zarur.
- Axloqiy rivojlanishda asosiy tushunchalar shakllana boshlagan, ammo ular kattalar — tarbiyachi, ota-ona, ustozlar ta'siri bilan barqaror tus oladi.

Tavsiya sifatida aytish mumkinki, bu yoshdagi bolalar bilan ishlashda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

1. O'yin orqali o'rgatish usullarini keng joriy etish;
2. Har bir bola rivojlanish darajasiga mos individual yondashuvni qo'llash;
3. Ota-onalar va pedagoglarning hamkorligini kuchaytirish;
4. Bolaning shaxsiyati va hissiyotlarini hurmat qilgan holda, ijtimoiy muhitda faoliyatini qo'llab-quvvatlash.

Shu tarzda tashkil etilgan pedagogik yondashuv 6–7 yoshli bolalarning har tomonlama rivojlanishiga zamin yaratadi va ularni maktab ta'limiga to'laqonli tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
2. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International Universities Press.
3. Montessori, M. (2009). *The Absorbent Mind*. New York: Holt Paperbacks.
4. Erikson, E. H. (1963). *Childhood and Society* (2nd ed.). New York: Norton.
5. Berk, L. E. (2013). *Child Development* (9th ed.). Boston: Pearson.
6. Ministry of Preschool and School Education of the Republic of Uzbekistan. (2022). *6–7 yoshli bolalar bilan ishlash bo'yicha metodik tavsiyalar*. Toshkent: Maktabgacha ta'lim ilmiy-amaliy markazi.
7. UNICEF. (2019). *Early Childhood Development: A Statistical Snapshot*. <https://www.unicef.org>
8. OECD. (2020). *Starting Strong V: Transitions from Early Childhood Education and Care to Primary Education*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/29311122-en>
9. G'aniyeva, M. (2021). 6–7 yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlari. *Ilm-fan va innovatsiyalar*, 4(2), 33–38.